

Zihin Engelli Çocukların Annelerinde Sosyal Beceri Dereceleme Sistemi Ebeveyn Formu'nun Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi *

The Evaluation of Psychometric Properties of Parent Form of Social Skills Rating System (Turkish Form) Based on the Mothers of Children with Mental Retardation

İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN** Elif SAZAK PINAR*** Bülbin SUCUOĞLU****

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Ankara Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, Gresham ve Elliott (1990) tarafından geliştirilen "Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi (SBDS), 6-12 yaş grubu Ebeveyn Formu" Türkçeye uyarlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 6-12 yaşları arasında zihin engelli çocuğu olan 562 anneden toplanan veriler üzerinden yapılmıştır. Araştırmada açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmış; madde-toplam korelasyonları, formda yer alan Sosyal Beceri ve Problem Davranışlar alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar ile Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda SBDS Ebeveyn Formu Sosyal Beceri Ölçeği'nin dört alt faktörden, Problem Davranış Ölçeği'nin ise üç alt faktörden oluştuğu, bu faktör yapısının Gresham ve Elliott (1990) tarafından yapılan faktör analizi sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir. Bulgular, SBDS Ebeveyn Formu'nun geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabilceğini ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Sosyal beceriler, problem davranışlar, ebeveyn, zihin engelli çocuklar.

Abstract

In this study, the Social Skills Rating Scale of SSRS-Parent Form for 6 to 12 years old, developed by Gresham and Elliott (1990), were adapted to Turkish, and validity and reliability studies were conducted based on the data obtained from 562 mothers who have children with mental retardation. An exploratory and confirmatory factor analysis were applied, and in addition, item-total correlations and the Cronbach's alpha internal consistency coefficients were calculated. The findings indicated that factor structures of the Social Skills Scale and Problem Behavior Scale included by the SSRS were consistent with the results of factor analysis conducted by Gresham and Elliott (1990). The findings reveal that SSRS-Parent Form is a valid and reliable instrument to be used by parents.

Keywords: Social skills, problem behaviors, parents, children with mental retardation.

Summary

Purpose

Social skills are defined as skills which fulfill the personal independence and social integration of individuals (Warger & Rutherford, 1996). The Social Skills Rating System (SSRS) developed by Gresham and Elliott (1990) is one of the reliable and valid tools to be used in order to assess social skills and behavior problems that are considered to be associated with these skills, and also academic performance of students aged from kindergarten through high school. The SSRS including parent, teacher and student forms has been used to collect data in many researches and

* Bu araştırma Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından 2008.02.07.273 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

** Yrd.Doç.Dr., İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN, A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, ilknur_cifci@hotmail.com

***Yrd.Doç.Dr., Elif SAZAK PINAR, A.İ.B.Ü Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, elifsazak@hotmail.com.

****Prof.Dr. Bülbin SUCUOĞLU, A.Ü. E.B.F. Özel Eğitim Bölümü, bulbin.sucuglu@education.ankara.edu.tr.

psychometric properties of the SSRS were examined in different cultures (Ogden, 2003; Pedersen, Worrell & French, 2001; Shahim, 2001; Tan, 2009). Assessing social skills of children with mental retardation by their mothers provides valuable information for researchers and teachers in terms of social behaviors displayed in home environment (Glover-Gagnon, Nagle & Nickerson, 2007). However, there is no valid and reliable instrument for the parents of children with disabilities so that they can assess their children's social skills in Turkey. Considering the information given above, the researchers believed that investigating the psychometric characteristics of the Turkish Form of the SSRS-PF by using the data collected from the mothers of the children with mental retardation would provide a valid tool for the researchers and the teachers. Therefore, the purpose of this study is to carry out the validity studies of the Parent Form of Social Skills Rating System (SSRS-PF) by conducting both exploratory and confirmatory factor analysis and reliability studies by calculating Cronbach alpha values. The research group in this study consisted of mothers of 562 children with mental retardation, aged between 6 and 12.

Results

Construct validity of the SSRS -Parent Form were examined by using SPSS 12 for exploratory factor analysis and then LISREL 8.54 for confirmatory factor analysis. In exploratory factor analysis, a varimax rotation was used in the principal components analysis by considering the sub-factors in the original scale. It is observed that the four-factor structure of the original scale remained the same, but places of some of the items under the factors have changed. A confirmatory factor analysis was applied for factors and suitability of the structure was examined according to the results of fit statistics and the modification index. The results of confirmatory factor analysis confirmed the four-factor structure obtained from the principal component analysis.

As a result of the factor analysis of Problem Behavior Scale of SSRS -PF, it is observed that the 3-factor structure of the scale remained the same. Then, a confirmatory factor analysis was conducted for factors. The results of the confirmatory factor analysis confirmed the three-factor structure which was observed in exploratory factor analysis through the principal component analysis. Within the context of the validity, correlations were examined as well. A significant inverse correlation was observed between the total score of Social Skills Scale and total score of the Problem Behavior Scale

($r = -0,159, p < 0.01$). The results indicated that while the total score of Social Skills Scale increased, the total score of Problem Behavior Scale decreased.

The Cronbach's alpha internal consistency coefficients were found as 0.86, 0.83, 0.77, 0.86 and 0.94 respectively for cooperation, assertiveness, self-control, responsibility subscales and for the total score of Social Skills Scale in PF. In addition, the alpha coefficients were obtained as 0.77, 0.59, 0.77 and 0.84 respectively for externalizing, internalizing, hyperactivity subscales and for the total score of Problem Behavior Scale in PF.

Discussion

The exploratory factor analysis indicated that some of the items in the Social Skill Scale took places under different factors, and this new structure of the scale was confirmed by the confirmatory factor analysis. However, the four-factor structure of the original scale remained the same with the original scale. It seems that the factorial structure of the scale in Turkish was consistent with the four-factorial structure of the original scale found in the validity studies conducted by Gresham and Elliott (1990). The three-factor structure of Problem Behavior Scale was supported by the fit indices obtained in the confirmatory factor analysis, and this revealed that the model is acceptable for convergence, thus it can be stated that Problem Behavior Scale can be considered as a valid model.

Conclusions

As a result, according to the findings of the validity and reliability studies, the Turkish version of SSRS -PF is a valid and reliable instrument to be used by parents of children with mental retardation so as to assess social skills and problem behaviors of their children.

Giriş

Bireylerin, toplumsal uyumunu ve kişisel bağımsızlığını sağlayan beceriler sosyal beceriler olarak adlandırılmakta, bu becerilerde yeterli olan bireyler çevresindekilerle kolayca etkileşim kurabilmekte, etkileşim sonrasında diğer kişilerden olumlu değerlendirmeler alabilmekte, dolayısıyla çevresinden sosyal kabul görebilmektedirler (Warger ve Rutherford, 1996). Kişiler arası olumlu ilişkileri olan çocuklar öğretmenleri, anne-babaları ile arkadaşları tarafından sosyal yönden yeterli bulunmakta, okulda ve toplumsal yaşamda başarılı ve uyumlu olarak tanımlanmaktadır (Elliott, Malecki ve Demaray, 2001). Sosyal beceriler, çocukların akranlarıyla ve yetişkinlerle olan sosyal etkileşimlerini ve akademik başarılarını artırmakta (Elliott ve ark., 2001), problem davranışlarını önlemede veya azaltmada da etkili olduğu belirtilmektedir (Gresham, Sugai ve Horner, 2001).

Sosyal beceriler genel olarak beş temel yöntem ile değerlendirilmektedir (Merrell, 2001). Bu yöntemler doğrudan gözlem, sosyometri, çocuğu iyi tanıyan anne-baba ya da akran gibi kişilerle yapılan görüşmeler, özdeğerlendirme yöntemleri ve davranış dereceleme ölçekleri olarak sıralanabilir (Walker, Colvin ve Ramsey, 1995; Zirpoli ve Melloy, 1997). Alanyazın incelendiğinde farklı gruplardan toplanan verilerle geçerlik-güvenirlilikleri yapılmış ve yaygın olarak kullanılan davranış dereceleme ölçekleri olduğu görülmektedir (Demaray, Ruffalo, Carlson ve Buse, 1995). Bu ölçekler arasında, çoklu kaynaktan değerlendirme yapmayı sağlaması, sosyal becerilerle birlikte problem davranışlar hakkında da veri sağlaması ve müdahale programları hazırlanmasını kolaylaştırması açısından en ayrıntılı ölçeğin SBDS (Social Skills Rating System; SSRS, Gresham ve Elliott, 1990) olduğu belirtilmektedir (Whiteside, McCarthy ve Miller, 2007). SBDS'nin normal gelişim gösteren bireyler ve engelli öğrenciler için normları oluşturulmuş ve bu ölçeğin engelli çocukların sosyal becerilerini değerlendirme amacıyla kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir değerlendirme aracı olduğu belirtilmiştir (Gresham ve Elliott, 1990).

SBDS okul öncesi (3-5 yaş), ilköğretim (6-12 yaş) ve lise (12-18 yaş) öğrencilerin sosyal becerileri ve bu becerilerle ilişkili olduğu kabul edilen davranış problemleri ile akademik yeterliliklerini belirlemek amacıyla Gresham ve Elliott (1990) tarafından geliştirilen bir ölçektir. Anne-baba, öğretmen ve öğrenci formu olan SBDS farklı dillere çevrilerek farklı kültürlerde yaşayan çocukların / bireylerin sosyal becerilerini değerlendirmek amacıyla (Ogden, 2003; Pedersen, Worrell ve French, 2001; Shahim, 2001; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005, Tan, 2009; Van der Oord, van der Meulen, Prins, Oosterlaan, Buitelaar ve Emmelkamp, 2005) kullanılmıştır. SBDS içinde yer alan öğretmen formunun (Albertus, Birkinbine, Lyon ve Naibi, 1996; Bramlett, Smith ve Edmonds, 1994; Gresham, Elliot ve Black, 1987; Ogden, 2003), anne-baba formu (Horn, Atkins-Burnett, Karlin, Ramey ve Snyder, 2007; Fantuzzo, Manz ve McDermott, 1998; Jamyang-Tshering, 2004; Manz, Fantuzzo ve McDermott, 1999; Tse, Hamiwka, Sherman ve Wirrell, 2007; Van der Oord ve ark., 2005; Whiteside ve ark., 2007) ve öğrenci formunun (Diperna ve Volpe, 2005) psikometrik özellikleri birçok çalışmada incelenmiştir.

Alanyazın incelendiğinde SBDS'nin gelişim geriliği (Lyon, Albertus, Birkinbine ve Naibi, 1996), otizmli (Bellini, 2004), zihin engelli (Bramlett, Smith ve Edmonds, 1994) dil ve konuşma bozukluğu (Fujiki, Brinton ve Todd, 1996), hiperaktif özellikleri olan bireylerin yanı sıra (Van der Oord ve ark., 2005), öğrenme güçlüğü (Silver, Elder ve DeBolt, 1999) ile duyu ve davranış bozukluğu (Stinnett, Oehler-Stinnett ve Stout, 1989) olan bireylerin sosyal becerilerinin sadece öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi amacıyla kullanıldığı, bazı araştırmalarda ise gelişim geriliği olan (Fagan ve Fantuzzo, 1999) ve otizmli (Konning ve Magill-Evans, 2001; Macintosh ve Dissanayake, 2006) bireylerin sosyal becerilerinin hem öğretmenleri hem de anne-babaları tarafında değerlendirilmesi amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

SBDS Öğretmen Formu'nun Türkçeleştirme çalışmaları ilk olarak Sucuoğlu ve Özokçu (1995) tarafından gerçekleştirilmiş, genel eğitim sınıflarına devam eden engelli öğrenciler ve engelli olmayan akranlarının sosyal becerileri öğretmenleri tarafından değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda SBDS-Öğretmen Formu'nun (6-12 yaş) özgün ölçekteki üç faktörlü

yapısını koruduğu görülmüştür. SBDS (Okul Öncesi Dönem)-Öğretmen Formu ise iki ayrı araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilerek normal gelişim gösteren 4 yaş (Bülbül, 2008) ve 5 yaş (Elibol-Gültekin, 2008) çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları değerlendirilmiştir. Okul öncesi Türkçe formun faktör analizleri, ölçeğin orijinal faktör yapısının korunduğunu göstermiştir.

SBDS'nin Ebeveyn Formu (6-12 yaş) ise Şahin (2006) tarafından Türkçeleştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış; 402 ilköğretim 3. sınıf öğrencisinin anne ve babasından toplanan verilerle Türkçe formun psikometrik özellikleri incelenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmış, orijinal ölçekte yer alan 3 maddenin (6,13 ve 18) herhangi bir faktörde yer almadığı görülmüştür. Ölçeğin orijinal ölçekteki dört faktörlü yapısını koruduğu, ancak bazı maddelerin yer aldığı faktörlerin değiştiği belirtilmiştir. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda, ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliği ve iç tutarlılığının orta düzeyde olduğunu ifade edilmiştir.

Türkiye'de genel eğitim sınıflarına devam eden engelli öğrencilerinin sosyal becerilerinin öğretmenleri tarafından değerlendirildiği iki çalışma olmasına karşın (Baydık ve Bakkaloğlu, 2009; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005), zihin engelli öğrencilerin sosyal becerilerinin anneleri tarafından değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmıştır. Zihin engelli çocukların sosyal becerilerinin değerlendirilmesi konulu bir projenin (Çifci Tekinarslan, Sazak Pınar ve Sucuoğlu, 2010) bir parçası olan bu çalışmada zihin engelli öğrencilerin sosyal becerileri ve problem davranışları anneleri ve öğretmenleri tarafından değerlendirilmiştir. Ayrıca annelerle öğretmenlerin ölçeklerin SBÖ ve PDÖ alt ölçeklerini kullanarak yaptıkları değerlendirmeler arasında bazı alt ölçekler için yüksek, bazı alt ölçekler için ise orta düzeyde uyuma olduğu görülmüştür.

Zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin yanı sıra ebeveynleri tarafından da değerlendirilmeleri, onların ev ortamında sergiledikleri davranışlara ilişkin bilgi elde edilmesini sağlamaktadır (Glover-Gagnon, Nagle ve Nickerson, 2007). Engelli öğrencileri en iyi tanıyan ve onlarla en çok zaman harcayan anne ve babaların gözlemleri ve değerlendirmeleri sonucunda sosyal beceri yetersizlikleri hakkında daha fazla ve geçerli bilgi toplanabilecektir. Sosyal beceri öğretimi için hazırlanacak olan müdahale programlarının etkililiğinde, zihin engelli çocuklara ilişkin farklı kaynaklardan (anne-baba, öğretmen, kardeş, arkadaş gibi) bilgi toplanması, farklı ortamlardaki yetersizliklerinin belirlenmesi çok önemlidir (Mercer ve Mercer, 2005). Bu düşünceden hareketle sosyal beceriler ve problem davranışlara ilişkin ayrıntılı bilgi veren (Demeray ve ark., 1995) ve müdahale programları için hedef becerilerin belirlenmesi amacıyla yaygın olarak kullanılan, SBDS'nin Ebeveyn Formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada SBDS-Ebeveyn Formu'nun Türkçeye uyarlanması ve zihin engelli çocuğu olan annelerden elde edilen veriler kullanılarak ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma Evreni

Araştırmanın çalışma evreni, 6-12 yaşları arasında yer alan zihin engelli öğrenciler ve onların anneleridir.

Örneklem

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde kolay örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu yolla belirlenen Ankara, Bolu, İstanbul ve Bursa illerinde yer alan özel eğitim okullarına ve özel sınıflara devam eden 6-12 yaşları arasında ulaşılabilen 562 zihin engelli öğrenci, bu öğrencilerin anneleri araştırmanın örnekleminde yer almıştır. Araştırmaya katılan annelerin %34.5'i (N=194) 31-35 yaşlarında, %29.9'u (N=168) 36-40 yaşlarında, %23.5'i (N=132) 40 yaş ve üstü, %12.1'i (N=68) 30 yaş ve altında yer almaktadır. Zihin engelli öğrencilerin %45'i (N=253) kız, %55'i (N=309) erkektir. Bu öğrencilerin %51.6'sı (N=290) 6-9, %48.4'ü (N=272) 10-12 yaşlarındadır.

Veri Toplama Aracı

Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi Ebeveyn Formu (SBDS-EF): Araştırmada veri toplama aracı olarak Gresham ve Elliott (1990) tarafından geliştirilen "Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi'nin (SBDS) 6-12 yaş grubu Ebeveyn Formu (EF) kullanılmıştır. Ebeveyn Formu iki kısımdan oluşmaktadır: Sosyal Beceri Ölçeği-Ebeveyn Formu (SBÖ-EF) ve Problem Davranış Ölçeği-Ebeveyn Formu (PDÖ-EF). SBÖ-EF; İşbirliği, Atılmanlık, Kendini Kontrol ve Sorumluluk alt ölçeklerinden oluşmaktadır. SBÖ-EF ile iki tür veri toplanmaktadır. Birinci grup veri, ebeveynlerin çocuklarının sosyal becerilerini son bir ay ya da son iki ay boyunca sergiledikleri davranışları düşünerek değerlendirilmeleri ile elde edilmektedir. İkinci grup veri ise, ebeveynlerin okul başarısı için önemli gördükleri sosyal becerilerin SBÖ-EF kullanılarak belirlenmesi ile elde edilir. Ebeveynlerin çocukları için sosyal becerilere ilişkin beklentileri değerlendirilmekte, bir beceri okul başarısı için önemli değilse sıfır (0), önemli ise bir (1), çok önemli ise iki (2) ile puanlanmaktadır (Gresham ve Elliott,1990). SBÖ-EF'de toplam 40 madde bulunmakta, 9. ve 38. maddeler aynı anda iki alt ölçekte de yer aldığı için ölçek toplam puanı 38 madde üzerinden hesaplanmakta ve toplam puan 0 ile 76 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan çocuğun sosyal becerilere yeterince sahip olduğunu göstermektedir.

PDÖ-EF ise Dışsallaştırılmış davranışlar, İçselleştirilmiş davranışlar ve Hiperaktivite alt ölçekleri bulunmakta ve toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ebeveynler çocuklarının problem davranışlarını sosyal beceri ölçeğine benzer şekilde değerlendirilmekte, çocuk bir problem davranışı; asla/hiç yapmıyorsa sıfır (0), bazen yapıyorsa bir (1), çok sık yapıyorsa iki (2) işaretlemektedirler. Problem Davranış Ölçeği'nden elde edilecek toplam puan 0 ile 34 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, çocuğun çok fazla problem davranışı olduğunu göstermektedir. SBÖ-EF ve PDÖ-EF'nin birlikte yer aldığı SBDS'nin Ebeveyn Formu'nda toplam 55 madde vardır (Gresham ve Elliott, 1990). Gresham ve Elliott (1990) 816 öğrencinin anne ya da babasından elde ettiği veriler üzerinden yaptıkları güvenirlik çalışmaları sonucunda Cronbach Alfa katsayısını SBÖ-EF'nin İşbirliği alt ölçeği için .77, Atılmanlık alt ölçeği için .74, Sorumluluk alt ölçeği için .65 ve Kendini Kontrol alt ölçeği için .80 olarak hesaplamışlardır. PDÖ-EF'nin Cronbach Alfa değerleri ise Dışsallaştırma alt ölçeği için .75, İçselleştirme alt ölçeği için .71 ve Hiperaktivite alt ölçeği için .77 bulunmuştur.

SBDS-EF'nin Türkçeleştirme İşlemi

Çalışmada SBDS-EF öncelikle İngilizce ve Türkçeyi iyi bilen, özel eğitim alanında doktorasını yapmış olan üç uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra elde edilen ortak metin, biri İngilizce öğretmenliği alanında doktorasını yapmış, diğeri özel eğitim doktorası olan iki kişi tarafından yeniden İngilizceye çevrilip, özgün metin ile tutarlılığı incelenmiştir. Türkçe ve İngilizceye yapılan tekrar çeviri sonrasında iki form arasında fark olan maddeler üzerinde çalışılmış, düzeltmeler yapılarak aracın Türkçe formuna son hali verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Özel eğitim okulları, özel sınıfları ve özel özel eğitim kurumlarına devam eden yaşları 6-12 arasında bulunan zihin engelli çocukların annelerine okul yöneticileri ve sınıf öğretmenleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Annelerden SBDS-EF'yi üzerindeki yönergeyi temel alarak evlerinde yanıtlamaları ve yanıtlanmış formları okul yöneticilerine veya sınıf öğretmenlerine iletmeleri istenmiştir. Eksik ve hatalı yanıtlanan formlar elenmiş, böylece zihinsel engelli çocuğa sahip 562 anneden elde edilen veriler ile analizler yürütülmüştür.

Verilerin Analizi

Çalışma grubundan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra, SSPS 12 ile açılımlayıcı faktör analizi, ardından LISREL 8.54 ile doğrulayıcı faktör analizi yapılarak SBDS-EF'nin yapı geçerliği incelenmiştir. Ayrıca madde analizi ve alt ölçekler arası korelasyonlarla yapı geçerliğinin diğer kanıtları da araştırılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alfa katsayısıyla hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde SBDS Ebeveyn Formu Sosyal Beceri Ölçeği ve Problem Davranışlar Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik analizleri ile ilgili sonuçlar yer almaktadır.

A) Geçerlik Çalışmaları

1. SBDS Ebeveyn Formu Sosyal Beceri Ölçeği'nin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları: Faktör analizine başlanmadan önce, verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. Araştırmada, ölçeğin KMO değeri 0.94 olarak bulunmuş, bu değer 1'e yakın olmasının verilerin faktör analizi için uygunluğunu gösterdiği kabul edilmiştir (Kalaycı, 2005). Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ise, Barlett Sphericity testi ile test edilmektedir (Tavşancıl ve Keser, 2002). Test sonucunun anlamlı çıkması [$\chi^2=8535,515$; $sd=703$, $p<0.05$], verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Böylece KMO ve Barlett testi sonuçları, bu veriler üzerinden faktör analizi yapılabileceğini, yani verilerin faktör analizi için uygun olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Faktör analizine temel bileşenler analizi (TBA) ile başlanmıştır. TBA'da özgün ölçekte yer alan dört faktör temel alınarak dik döndürme yöntemi olan varimax rotasyonu kullanılmış, özgün ölçekte yer alan Sorumluluk, İşbirliği, Atılganlık ve Kendini Kontrol alt ölçeklerinden oluşan dört faktörlü yapının bazı maddelerin faktör yerlerinin değişmesine rağmen korunduğu, 4 faktörün toplam varyansın %46.1'ini açıkladığı görülmüştür.

Tablo 1.

SBÖ-EF'nin Alt Ölçeklerinde Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri Matrisi ve Madde Toplam Korelasyonu

Madde No	Maddeler	1. Faktör Sorumluluk	2. Faktör İşbirliği	3. Faktör Atılganlık	4. Faktör Kendini Kontrol	Madde Toplam Korelasyonu
7	Bir şey satın alacağı zaman satış yapan kişilere bilgi ve yardım için soru sorar.	0,67				0,60
20	Kendisine haklı görünmeyen ev içi kurallarını uygun bir şekilde sorgular.	0,66				0,55
11	Başarı durumlarında ailedeki diğer fertleri tebrik eder.	0,61				0,44
8	Okuldaki veya başka bir yerdeki toplantılara katılır.	0,58				0,53
5	Yeni insanlarla tanıştığında hatırlatılmadan kendisini tanıtır.	0,58				0,52
37	Arkadaşlarına iltifat ya da armağanlarına teşekkür eder.	0,57				0,62
24	Önce başkasının konuşmasını beklemek yerine konuşmayı başlatır.	0,56				0,46
30	Sosyal ortamlarda (arkadaşlarının olduğu bir parti gibi) kendine güvenir.	0,56				0,53
38	Kaza gibi durumları uygun kişilere bildirir.	0,53				0,51
27	Arkadaşlarına ya da ailedeki diğer çocuklara iltifat eder.	0,52				0,52
9	Gerçekçi olmayan ricaları kibarca geri çevirir.	0,51				0,56
12	Kolaylıkla arkadaş edinir.	0,51				0,62
10	Arkadaşlarını eve davet eder.	0,50				0,57
18	Telefona uygun cevap verir.	0,50				0,66

**ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARIN ANNELERİNDE SOSYAL
BECERİ DERECELEME SİSTEMİ EBEVEYN FORMU'NUN
PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tablo 1'in devamı

6	Diğer çocuklar kendisine vurduğunda ya da rahatsız ettiğinde uygun karşılık verir.	0,40		0,24
21	Ev işlerini sizin yardımınızı istemeden önce kendisi yapmaya çalışır.		0,76	0,67
19	Siz yardım istemeden de ev işlerine yardımcı olur.		0,75	0,70
2	Hatırlatmadan odasını temiz ve düzgün tutar..		0,72	0,60
28	Ev işlerini uygun bir zamanda bitirir.		0,69	0,60
15	Oyuncaklarını ve sahip olduğu eve ait diğer şeyleri yerine kaldırır.		0,68	0,59
16	Aile fertlerine yardıma gönüllüdür.		0,55	0,64
33	Sizin yardımınızı beklerken zamanını ev işleriyle ya da başka konularla uğraşarak uygun bir şekilde değerlendirir.		0,53	0,57
1	Evdeki boş zamanlarını uygun bir şekilde değerlendirir.		0,42	0,48
29	Aile fertlerinden birinin eşyasını kullanmadan önce izin ister		0,36	0,58
13	Değişik şeylere ilgi gösterir		0,60	0,46
23	Çevresi tarafından sevilir.		0,59	0,37
35	Bir etkinlikten diğerine kolayca geçebilir.		0,51	0,52
34	Arkadaşlarının oyunla ilgili fikirlerini kabul eder.		0,46	0,57
36	Aile fertleriyle gerekli durumlarda kendiliğinden işbirliği yapar.		0,45	0,45
4	Oyun etkinliklerine hatırlatılmadan katılır.		0,45	0,55
31	Evden çıkmadan önce izin ister.		0,41	0,60
3	Evde uygun bir ses tonuyla konuşur.		0,36	0,38
26	Sizinle olan çatışmalarında öfkesini kontrol eder			0,75
22	Diğer çocuklarla tartışırken öfkesini kontrol eder.			0,71
25	Sizinle olan anlaşmazlıklarını ılımlı bir şekilde sonlandırır.			0,62
17	Kendisine yapılan eleştiriyi olumlu karşılar.			0,58
14	Sorun yaratabilecek durumlardan kaçınır.			0,52
				0,50

32	Arkadaşlarının ya da aynı yaşta olduğu akrabalarının takılmalarına uygun tepki verir.	0,33	0,41
----	---	------	------

Özgün ölçekte Sorumluluk alt ölçeğinde yer alan toplam 10 maddenin 8'inin (7,5,18,20,9,38,37,8) Türkçe formda da Sorumluluk olarak kavramsallaştırılan faktörde yer aldığı, diğer iki maddeden birinin (29. Madde) Türkçe formda İşbirliği faktöründe yer alırken, diğer maddenin (31. Madde) ise Atılganlık faktörüne yerleştiği gözlenmiştir. Özgün ölçekte İşbirliği alt ölçeğinde yer alan toplam 10 maddeden 8'i (21,19,2,28,15,16,33,1) Türkiye çalışmasında da İşbirliği olarak adlandırılmış faktöre girerken, özgün ölçekteki diğer iki madde (11 ve 27) Türkçe formda Sorumluluk faktöründe yer almıştır. Özgün ölçekte Atılganlık faktöründe yer alan toplam 10 maddenin beşi (4,35,13,23,34) Türkçe formda da Atılganlık faktöründe yer alırken; diğer beş maddenin (10,12,24,30,38) Türkçe formda Sorumluluk faktöründe yer aldığı görülmektedir. Son olarak, özgün ölçeğin Kendini Kontrol faktörünün 10 maddesinin 6'sı (26,22,25,17,14,32) Türkçe formda da yine Kendini Kontrol olarak kavramsallaştırılan alt ölçekte, iki maddesi (6 ve 9) ise Sorumluluk, kalan iki madde ise (3 ve 36) Atılganlık faktörüne yerleşmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, birinci faktörde olan Sorumluluk alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerlerinin 0.40-0.67, ikinci faktör olan İşbirliği alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerlerinin ise 0.36-0.76 arasında değiştiği görülmüştür. Benzer şekilde üçüncü faktör olan Atılganlık alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerlerinin 0.36-0.60, dördüncü faktör olan Kendini Kontrol alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerleri ise 0.33-0.75 arasında değiştiği bulunmuştur.

Madde analizi. SBDS-EFSBÖ'nün yapı geçerliği madde analizi yoluyla da incelenmiştir. Bu amaçla, her maddenin kendi faktörü için düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları da hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. Madde ayırt edicilik düzeyi olarak da değerlendirilen madde-toplam korelasyonları ölçeğin tümü için .24-.70 arasında değişmektedir. Madde-toplam korelasyon katsayısı .20 değerinin üzerinde olan (Tavşancıl ve Keser, 2002) maddelerin ölçekte yer almasına karar verilmiştir.

2. SBDS-Ebeveyn Formu Sosyal Beceri Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları: Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapının doğrulanması amacıyla faktörlere ve içerdikleri maddelere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA önceden belirlenmiş ya da kurgulanmış bir yapının toplanan verilerle ne derece doğrulandığını incelemeyi amaçlar (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu amaçla, açımlayıcı faktör analizinden elde edilen 4 faktörlü yapı, LISREL 8.54 programıyla analiz edilmiş ve yapının uygunluğu uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksi sonuçlarına göre incelenmiştir. Araştırmada DFA sonucunda elde edilen ilk bulgu TBA'den elde edilen dört faktörlü yapının doğrulanmasıdır. DFA ile hesaplanan uyum indeks değerleri şunlardır: $\chi^2/sd=4.69$, GFI (Uygunluk İndeksi)= 0.77, RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)= 0.081, AGFI (Düzeltilmiş Uygunluk İndeksi)= 0.75, CFI (Karşılaştırmalı Uygunluk İndeksi)= 0.95, NFI (Normlaştırılmış Uygunluk İndeksi)= 0.95, RMR (Ortalama Hataların Karekökü)=0.030, Standardize RMR=0.061.

3. SBDS-Ebeveyn Formu Problem Davranış Ölçeği'nin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları:

Faktör analizi başlanmadan önce, PDÖ-EF'den elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. Araştırmada, ölçeğin KMO değeri 0.88, Barlett Sphericity testi sonucu ise [$\chi^2= 2599,836$; $sd=186$, $p<0.05$] bulunmuştur. Sonuçların iki test için de anlamlı çıkması, verilerin normal dağılıma sahip

olduğunu ve bu veriler üzerinden faktör analizi yapılabileceğini göstermiştir. PDÖ-EF'nin faktör analizine TBA ile başlanmış, özgün ölçekte yer alan 3 alt faktör temel alınarak dik döndürme yöntemi olan varimax rotasyonu kullanılmış, sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.

PDÖ-EF'de Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri Matrisi ve Madde Toplam Korelasyonu

Madde No	Maddeler	1. Faktör Hiperaktivite	2. Faktör Dışsallaştırılmış	3. Faktör İçselleştirilmiş	Madde Toplam Korelasyonu
48	Kurallara veya isteklere itaat etmez.	0,71			0,57
50	Düşüncesizce davranışlar gösterir.	0,68			0,61
51	Başkalarının söylediklerini dinlemez.	0,68			0,52
47	Yerinde hiç duramaz veya hiperaktivite gösterir	0,58			0,52
49	Yetişkinlerce yaptığı davranıştan dolayı uyarıldığında karşı çıkar.	0,54			0,50
42	Kendisine fazla değer vermez.	0,49			0,33
53	Kolayca dikkati dağınık.	0,46			0,42
45	Çocuklarla aynı grup içerisinde bulunmaktan sıkılır.	0,43			0,32
39	Başkaları ile kavga eder.		0,81		0,54
46	Başkaları ile tartışır.		0,77		0,55
43	Başkalarına karşı incitici ve tehditkâr davranışlarda bulunur.		0,66		0,57
44	Devamlılık gösteren etkinlikler sırasında başkalarını rahatsız eder.		0,54		0,50
54	Kolaylıkla sinirlenir.		0,42		0,53
55	Kolaylıkla öfke nöbetine girer.		0,38		0,46
41	Yalnızmış gibi görünür..			0,73	0,46
40	Üzgün veya canı sıkılmış gibi davranır.			0,72	0,40
52	Kolayca utanır.			0,60	0,26

Tablo 2'ye göre bu ölçek için yapılan faktör analizi sonucunda özgün ölçekte yer alan 3 faktörlü yapının korunduğu, üç faktörün toplam varyansın %47,98'sini açıkladığı görülmüştür. Bu ölçek için yapılan faktör analizi sonucunda özgün ölçekte yer alan 3 faktörlü yapının korunduğu, özgün ölçekte Dışsallaştırılmış alt ölçeğinde yer alan toplam 6 maddeden 5'inin (39,46,55,43 ,54) Türkçe formda da Dışsallaştırılmış alt ölçek olarak kavramsallaştırılan faktörde yer aldığı, bir maddenin (madde 49) Hiperaktivite alt ölçeğine yerleştiği gözlenmiştir. Özgün ölçekte İçselleştirilmiş alt boyutunda yer alan 6 maddeden üçünün (41,40, 52) Türkçe formda da İçselleştirilmiş alt ölçeğinde yer aldığı, diğer üçünün (42,45, 53) Hiperaktivite alt ölçeğine yerleştiği belirlenmiştir. Özgün ölçekte Hiperaktivite alt ölçeğinde bulunan toplam 6 maddeden (53,47,50,51,44, 48), 5'i (53,47,50,51, 48) Türkçe formda da Hiperaktivite alt ölçeğinde yer alırken, bir maddenin (44) Dışsallaştırılmış alt boyutuna yerleştiği gözlenmiştir. Faktör yük değerlerine bakıldığında ise Hiperaktivite alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerleri 0.43-0.71, ikinci faktör olan Dışsallaştırılmış alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerleri 0.38-0.81, üçüncü faktör olan İçselleştirilmiş alt faktöründeki maddelerin faktör yük değerleri 0.60-0.73 arasında değişmektedir.

Madde Analizi: PDÖ-EF'nin yapı geçerliği madde analizi yoluyla da incelenmiştir. Bu amaçla, her maddenin kendi faktörü için düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları da hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Madde ayırt edicilik düzeyi olarak da değerlendirilen madde-toplam korelasyonları ölçeğin tümü için .26-.61 arasında değişmektedir. Madde-toplam korelasyon katsayısı =.20 değerinin üzerinde olan maddelerin ölçekte yer almasına karar verilmiştir (Tavşancıl ve Keser, 2002).

4. SBDS-Ebeveyn Formu Problem Davranış Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları:

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapının doğrulanması amacıyla faktörlere ve içerdikleri maddelere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Bu amaçla, açımlayıcı faktör analizinden elde edilen 3 faktörlü yapı, LISREL 8.54 programıyla analiz edilmiş ve yapının uygunluğu uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksi sonuçlarına göre incelenmiştir. Araştırmada DFA sonucunda TBA'dan elde edilen üç faktörlü yapı doğrulanmıştır. DFA ile hesaplanan uyum indeks değerleri şunlardır: $X^2/sd = 4.76$, GFI (Uygunluk İndeksi) = 0.90, RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) = 0.082, AGFI (Düzeltilmiş Uygunluk İndeksi) = 0.86, CFI (Karşılaştırmalı Uygunluk İndeksi) = 0.94, NFI (Normlaştırılmış Uygunluk İndeksi) = 0.93, RMR (Ortalama Hataların Karekökü) = 0.028, Standardize RMR = 0.057.

Ölçeklerin Birbirleri ile İlişkisi: Sosyal Beceri Ölçeği'nin ve Problem Davranış Ölçeği'nin alt ölçekleri arasındaki ilişkiler ve bu iki ölçek arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. SBÖ-EF'de yer alan İşbirliği alt ölçeği ile Atılganlık ($r=0.66$, $p<0.01$), Sorumluluk ($r=0.74$, $p<0.01$), Kendini Kontrol ($r=0.65$, $p<0.01$) alt ölçekleri ve ölçeğin toplam puanı ($r=0.87$, $p<0.01$) arasındaki ilişki pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeydedir. Atılganlık alt ölçeğinin, Sorumluluk alt ölçeği ($r=0.80$, $p<0.01$) ve Kendini Kontrol alt ölçeği ile ($r=0.65$, $p<0.01$) ölçeğin toplam puanı ($r=0.88$, $p<0.01$) arasındaki ilişki ise pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeydedir. Sorumluluk alt ölçeği ile Kendini Kontrol alt ölçeği ($r=0.70$, $p<0.01$) arasındaki ilişki pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeydeyken ölçeğin toplam puanıyla ($r=0.93$, $p<0.01$) arasındaki ilişki pozitif, anlamlı ve çok kuvvetli düzeydedir.

PDÖ-EF'nin Dışsallaştırılmış davranışlar alt ölçeği ve İçselleştirilmiş davranışlar alt ölçeği ile arasındaki ilişki ($r=0.36$, $p<0.01$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde, Hiperaktivite alt ölçeği ($r=0.65$, $p<0.01$) ve PDÖ toplam puanıyla arasındaki ilişki ($r=0.86$, $p<0.01$) pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeyde bulunmuştur. İçselleştirilmiş alt ölçeği ve Hiperaktivite alt ölçeği ile arasındaki ilişki ($r=0.34$, $p<0.01$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde ve ölçeğin toplam puanıyla arasındaki ilişki ($r=0.65$, $p<0.01$) pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeydedir. Hiperaktivite alt ölçeği ve ölçeğin toplam puanıyla arasındaki ilişki ($r=0.86$, $p<0.01$) pozitif, anlamlı ve kuvvetli düzeydedir. Sosyal Beceri Ölçeği toplam puanı ile Problem Davranış Ölçeği toplam puanı arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuştur ($r = -0.159$, $p<0.01$); yani, SBÖ toplam puanı artarken, PDÖ toplam puanının azaldığı belirlenmiştir.

B) Güvenirlilik Çalışmaları

SBÖ-EF ve PDÖ-EF ölçeklerinin iç tutarlılığı Cronbach Alfa katsayıları hesaplanarak incelenmiş, analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3'te SBÖ-EF'nin Cronbach Alfa katsayısının 0,77 ile 0,94 arasında, PDÖ-EF'nin Cronbach Alfa katsayısının 0,59 ile 0,84 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 3.

SBÖ ve PDÖ Ebeveyn Formlarının Güvenirlilik Analizi Sonuçları

SBÖ-EF	Cronbach Alfa Güvenirlilik Katsayısı	PDÖ-EF	Cronbach Alfa Güvenirlilik Katsayısı
İşbirliği	0.86	Dışsallaştırma	0.77
Atılganlık	0.83	İçselleştirme	0.59

Sorumluluk	0.86	Hiperaktivite	0.77
Kendini Kontrol	0.77		
SBÖ Toplam	0.94	PDÖ Toplam	0.84

Tartışma

Araştırmanın ilk bulgusu Türkçe Formu'ndaki maddelerin alt ölçeklere dağılımıdır. SBÖ-EF'nin orijinal ölçeğinde bulunan dört alt ölçeğin her birisinde 10'ar madde yer alırken, bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda Sorumluluk alt ölçeği 15, İşbirliği alt ölçeği 9, Atılganlık alt ölçeği 8 ve Kendini Kontrol alt ölçeği ise 6 maddeden oluşmuştur. Orijinal ölçekte İşbirliği alt ölçeğinden iki maddenin, Atılganlık ölçeğinden 5 maddenin ve Kendini Kontrol alt ölçeğinden iki maddenin Sorumluluk alt ölçeğinde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca bu alt ölçeğin orijinal formunda bulunan iki maddenin de İşbirliği alt ölçeğinde yer aldığı belirlenmiştir. Orijinal ölçekte 9. ve 38. maddeler iki ayrı alt faktör içinde (38. madde hem Sorumluluk hem de Atılganlık alt ölçeklerinde, 9. madde ise hem Sorumluluk hem de Kendini Kontrol alt ölçeklerinde) yer almışken, bu çalışmada açımlayıcı faktör analizi sonucuna göre her iki madde de sadece Sorumluluk alt ölçeğinde yer almıştır. Bu durum ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında aranan ve tercih edilen bir nitelik olarak değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2005). Araştırmanın diğer bulgusu açımlayıcı faktör analizi sonucunda SBÖ-EF'de yer alan maddelerin alt faktörler arasında yer değiştirmesiyle oluşan yeni yapının, doğrulayıcı faktör analiziyle doğrulanmasıdır.

Araştırmada SBÖ-EF'nin X^2/sd değeri 4.69'dur. Çokluk ve arkadaşları (2010), ki-kare istatistiği bakımından değerlendirildiğinde 3 ve daha düşük oranların iyi, 5'e kadar olan oranların ise yeterli uyum olarak kabul edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, bu araştırmadan elde edilen verilerle model arasında yeterli bir uyum olduğu söylenebilir. GFI değerinin 1'e yakın olması durumunda modelin uygunluk derecesi mükemmel yaklaşır (Çokluk ve ark., 2010). Bu araştırmada GFI=0.77 olması yeterli bir uyum olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, CFI (0.95) ile NFI (0.95) değerlerinin 1'e, RMSEA (0.081) 0'a yaklaşmasının mükemmel uyumu gösterdiği dikkate alındığında (Çokluk ve ark., 2010), belirtilen ölçütler açısından da dört faktörlü modelin verilerle uyumlu olduğu söylenebilir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda bazı maddelerin yer değiştirmiş olmasına rağmen, dört faktörlü yapı korunmuş, bu bulgu Gresham ve Elliott (1990) tarafından hem normal hem de engelli çocuğa sahip ebeveynlerden toplanan veriler üzerinden yapılan geçerlik çalışmalarında belirtilen faktör yapısıyla tutarlılık gösterirken, Van der Oord ve ark., (2005)'nin bulgularından farklılaşmıştır. Van der Oord ve arkadaşları (2005) dikkat eksikliği ve hiperaktivite tanısı olan ve normal gelişim gösteren çocukların sosyal becerilerinin ebeveynleri tarafından değerlendirilmesini sağlamışlar; faktör analizi sonucunda SBÖ-EF'nin üç alt faktörden oluştuğunu belirtmişlerdir. Orijinal ölçeğin 4 faktörlü yapısının değiştiğini, orijinal ölçekte yer alan "Sorumluluk" alt ölçeğinin bu çalışmada ortaya çıkmadığını görmüşlerdir.

Araştırmanın bulgularında PDÖ-EF'nin orijinal formundaki üç alt ölçeğin her birinde 6 madde yer alırken, bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda Dışsallaştırma 6, Hiperaktivite 8 ve İçselleştirme'nin 3 maddeden oluştuğu görülmüştür. Orijinal ölçekte Dışsallaştırılmış davranışlar alt ölçeğinde bulunun bir madde ile İçselleştirilmiş davranışlar ölçeğinde bulunun 3 maddenin bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda Hiperaktivite alt ölçeğinde yer aldığı belirlenmiştir. Orijinal ölçekteki 53. maddenin hem İçselleştirme hem de Hiperaktivite alt ölçeklerinde yer aldığı görülürken, bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda Problem Davranış Ölçeği'nin Hiperaktivite alt ölçeğinde yer aldığı görülmüştür. PDÖ-EF'da açımlayıcı faktör analiziyle ortaya çıkan yeni yapının doğrulayıcı faktör analiziyle doğrulanmıştır. SBÖ-EF'de olduğu gibi bu durum ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında aranan ve tercih edilen bir nitelik olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bir diğer önemli bulgu, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde

edilen model ile elde edilen veriler arasındaki uyum indeks değerleridir. Araştırmada X^2/sd değeri 4.76'dır. Çokluk ve arkadaşları (2010), ki-kare istatistiği bakımından değerlendirildiğinde model ile veri arasında 3 ve daha düşük oranların iyi, 5'e kadar olan oranların ise yeterli uyum olarak kabul edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen verilerle model arasında iyi bir uyum olduğunu söylenebilir. GFI (0.90) değerinin 1'e yakın olması da modelin uygunluk derecesinin mükemmele yaklaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Çokluk ve ark., 2010). Ayrıca CFI (0.94) ile NFI (0.93) değerlerinin 1'e, RMSEA (0.082) 0'a yaklaşmasının mükemmel uyumu gösterdiği dikkate alındığında (Çokluk ve ark., 2010), belirtilen ölçütler açısından da üç faktörlü modelin verilerle uyumlu olduğu kabul edilebilir. Çalışmada SBÖ-EF'nin belirlenen dört faktörlü yapının ve PDÖ-EF'nin belirlenen üç faktörlü yapının kuramsal geçerliğini sınamak için yapılan DFA'da elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir değerler içinde yer alması nedeniyle, modelin uyum için kabul edilebilir olduğu (Sümer, 2000), bu nedenle SBÖ-EF'nin engelli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının sosyal becerilerini değerlendirmede, PDÖ-EF'nin engelli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının problem davranışlarını değerlendirmede kullanılabilecek geçerli bir model olduğu söylenebilir. Elde edilen bu uyum indeks değerlerinin alanyazındaki araştırma sonuçlarına göre daha iyi olduğu söylenebilir. Örneğin Whiteside ve ark., (2007) 298 normal gelişimi olan ilköğretim öğrencisinin annelerinden SBÖ ile veri toplamışlar, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda SBÖ'nün orijinal ölçekteki dört faktörlü yapısının korunduğunu, ancak bu yapının orta düzeyde zayıf bir model olarak desteklendiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmada geçerlik çalışmaları kapsamında SBÖ-EF ve PDÖ-EF'nin birbirleri ile ilişkisi de incelendiğinde, SBÖ toplam puanı artarken, PDÖ toplam puanının azaldığı belirlenmiştir. Bu durum sosyal becerilerin artmasının problem davranışların ortaya çıkmasını önleyici bir değişken olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir (Zirpoli ve Melloy, 1997). SBDS ebeveyn formunun güvenilirlik çalışmaları çalışma grubundan toplanan verilerle yinelenmiş; ancak annelere tekrar ulaşmanın güç olması nedeni ile orijinal ölçek için yapılan ölçüt geçerliliği, test-tekrar test güvenilirliği bu çalışmada incelenememiştir. SBDS altında yer alan her iki ölçek için, güvenilirlik çalışması Cronbach Alfa katsayıları hesaplanarak test edilmiş, PDÖ'nün bir alt ölçeği hariç (İçselleştirilmiş alt ölçeği) alfa katsayıları yüksek bulunmuştur. Özgüven (2007) ise .70-.80 olması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre İçselleştirme alt ölçeği dışında (0.59) testin güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu söylenebilir. Alanyazında içselleştirme alt ölçeğindeki alfa katsayısının göreceli olarak düşüklüğü, içselleştirilmiş davranışların değerlendirilme güçlüğüne ve çalışma grubunun özelliklerine bağlı olarak açıklanmıştır. De Los Reyze ve Kazdin (2005) dışa yönelmiş davranışsal sorunların içselleştirilmiş davranış sorunlarına göre daha kolay gözlenebildiğini ve değerlendirilebildiğini belirtmişlerdir. Smith (2007) ise dışsal değerlendiricilerin (anne ve öğretmen gibi), içe yönelim belirtilerini dışa yönelim belirtilerine göre daha az doğru kestirebildiklerini bildirmektedirler (Akt., Kaner, 2009). Bu çalışmada da annelerin dışsallaştırılmış davranışlar ölçeğinde yer alan maddelerdeki davranışları problem davranışlar olarak algıladıkları, içselleştirilmiş davranışlar alt ölçeğinde yer alan "Yalnızmış gibi görünür (madde 41)", "Üzgün ve canı sıkılmış gibi davranır (madde 40)" gibi davranışları, problem bir davranış olarak algılamadıkları düşünülmektedir. Çalışma grubunun özellikleri ölçek maddelerine verilen tepkilerde etkili bir değişken olarak kabul edilmektedir. Orijinal ölçeğin geçerlik çalışmasında yer alan grubun %19.5'i engelli öğrencilerden, bu grubun yaklaşık % 4'ü ise zihin engelli öğrencilerden oluşmuştur (Gresham ve Elliott, 1990). Buna karşın bu araştırma verilerinin tümünün zihin engelli öğrencilerin annelerinden toplanması da içselleştirilmiş davranışlar alt ölçeğinin güvenilirlik katsayısının düşük çıkmasında etkili olabileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmada SBÖ-EF ile PDÖ-EF arasındaki madde-toplam korelasyonları incelendiğinde ise Sosyal Beceri Ölçeği için 6. madde ve Problem Davranış Ölçeği için 52. madde dışında her iki ölçeğin madde-toplam korelasyonlarının 0.40'ın üzerinde olduğu görülmüştür. Ölçekte yer alan maddelerin madde-toplam korelasyonlarının 0.20 ve üzeri olması beklenir, 0.40 ve üstü ise maddelerin ayırt ediciliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu çalışmada da her iki ölçeğin tüm maddelerin

madde-toplam korelasyonlarının 0.20 ve üzeri olması, maddelerin toplam puanı yordama güçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. SBÖ-EF ve PDÖ-EF'nin Türkçe Formu için yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri, SBDS Ebeveyn Formu'nun Türkçe Formu kullanılarak zihin engelli çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının ebeveynleri tarafından değerlendirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca ileri çalışmalarda bu ölçeğin ebeveynler için hazırlanan sosyal beceri öğretim programlarının etkisini değerlendirebilmek amacıyla da kullanılabilirliği düşünülmektedir. Ölçek ebeveyn ölçeği olduğu için, ileri araştırmalarda annelerin yanı sıra babaların da çocuklarının sosyal becerilerini ve problem davranışlarını değerlendirmeleri istenerek, her iki ebeveynin yapmış oldukları değerlendirmeler arasındaki uyuma araştırılabilir. Zihin engelli çocuğu olan annelerin yanı sıra, farklı engel gruplarında yer alan çocuğa sahip annelerden de veri toplanarak, bu çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları ebeveynlerinin yapmış oldukları değerlendirmeler doğrultusunda karşılaştırılabilir. Son olarak engelli olmayan çocuğa sahip anne ve babalardan da veri toplanarak aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışması tekrarlanabilir ve böylece aracın psikometrik özellikleri güçlendirilebilir.

Kaynakça

- Albertus, C., Birkinbine, J., Lyon, M. A. & Naibi, A. (1996). A validity study of the social skills rating system-teacher version with disabled and nondisabled preschool children, *Perceptual and Motor Skills*, 83, 307-316.
- Baydık, B. ve Bakkaloğlu, H. (2009). Alt Sosyoekonomik Düzeydeki Özel Gereksinimli Olan ve Olmayan İlköğretim Öğrencilerinin Sosyometrik Statülerini Yordayan Değişkenler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 9(2), 402-447.
- Bellini, S. (2004). Social skills deficits and anxiety in high functioning adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(2), 78-86.
- Bramlett, R. K., Smith, B. L. & Edmonds, J. (2006). A comparison of nonreferred, learning-disabled, and mildly mentally retarded students utilizing the Social Skills Rating Systems. *Psychology in the Schools*, 31(1), 13-19.
- Bülbül, N. E. (2008). "4 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çifci Tekinarslan, İ., Sazak Pınar, E. ve Sucuoğlu, B. (2010). Zihin Engelli Öğrencilerin Sosyal Becerilerinin Ebeveynleri ve Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından destekli 2008.02.07.273 numaralı proje.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları (Birinci baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demaray, M. K., Ruffalo, S. L., Carlson, J. & Busse, R. T. (1995). Social skills assessment: A comparative evaluation of six published rating scales. *School Psychology Review*, 24(4), 648-671.
- Diperna, J. & Volpe, R. J. (2005). Self report on the social skills rating system analysis of reliability and validity for an elementary sample. *Psychology in the Schools*, 42 (4), 345-354.
- Elibol-Gültekin, S. (2008). "5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Elliott, S. N., Malecki, C. K. & Demaray, M. K. (2001). The relationship among social skills, social support, and academic competence of elementary and middle school students.

Exceptionality, 9, 19-32.

- Fagan, J. & Fantuzzo, J. W. (1999). Multirater congruence on the SSRS: Mother, father and teacher assessment of urban Head Start children's social competencies. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(2), 229-242.
- Fantuzzo, J., Manz, P. & McDermott, P. (1998). Preschool version of the social skills rating system: An empirical analysis of its use with low-income children. *Journal of School Psychology*, 36, 199-214.
- Fujiki, M., Brinton, B. & Todd, C. M. (1996). Social skills of children with specific language impairment. *Language, Speech, and hearing Services in Schools*, 27,195-202.
- Glover -Gagnon, S. G., Nagle, R. J. & Nickerson, A. B. (2007). Parent –teacher convergence: Ratings of peer interactive play and social emotional development of preschool children at risk. *Journal of Early Intervention*. 29 (3), 228-242.
- Gresham, F. M. & Elliott, S. N. (1990). *Social Skills Rating System*. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Gresham, F. M., Sugai, G. & Horner, R.H. (2001). Interpreting outcomes of social skills training for students with high-incidence disabilities. *Exceptional Children*, 67, 331-344
- Gresham, F. M., Elliot, S. N. & Black, F.(1987). Teacher rated social skills of mainstreamed mildly handicapped and nonhandicapped children. *School Psychology Review*, 16, 78-88.
- Horn, M. L. V., Atkins- Bwnett, S., Karlin, E., Ramey, S. L., & Synder, S. (2007). Parent ratings of children's social skills: Longitudinal psychometric analyses of the Social Skills Rating System. *School Psychology Quarterly*, 22(2), 162-199.
- Jamyang-Tshering, J. (2004). Social competence in preschoolers: An evaluation of the psychometric properties of the preschool Social Skills Rating System (SSRS). *ETD Collection for Pace University*. PaperAAI3134075. <http://digitalcommons.pace.edu/dissertations/AAI3134075>
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaner, S. (2009). Zihin Engelli Çocukların Duygusal ve Davranışsal Problemlerinin Değerlendirilmesinde Anne-Baba ve Öğretmen Tutarlılığı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42 (2), 239-263.
- Konning, C. & Magill-Evans, J. (2001). Social and language skills in adolescents boys with Asperger Syndrome. *Autism*, 5, 23-36.
- Lyon, M. A., Albertus, C., Birkinbine, J. & Naibi, J. (1996). A validity study of the social skills rating system-teacher version with disabled and nondisabled preschool children. *Perceptual and Motor Skills*, 83(1), 307-316.
- Macintosh, K. & Dissanayake, C. (2006). Social skills and problem behaviours in school aged children with high-functioning autism and Asperger's disorder. *Journal of Autism and Other Developmental Disorders*, 36, 1065-1076.
- Manz, P. H., Fantuzzo, J. W. & McDermott, P. A. (1999). The parent version of the preschool social skills rating scale: An analysisi of its use with low-income, ethnic minority children. *School Psychology Review*, 28 (3), 493-504.
- Mercer, C. D. & Mercer, A. R. (2005). *Teaching students with learning problems (7th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Merrill Prentice-Hall.
- Merrell, K. W. (2001). Assessment of children's social skills: Recent developments, best practices, and new directions. *Exceptionality*, 9(1&2), 3–18.
- Ogden, T. (2003). The validity of teacher ratings of adolescents' social skills. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(1), 63-76.
- Özgüven, İ. E. (2007). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Pedersen, J. A., Worrell, F. C. & French, J. L. (2001). Reliability of the social skills rating system with

rural appalachian children from families with low incomes. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 19, 45-53.

- Shahim, S. (2001). Reliability of the social skills rating system in a group of Iranian children. *Psychological Reports*, 89, 566-570.
- Silver, C. H., Elder, W. G. & DeBolt, A. J. (1999). Social skills self-appraisal of children with arithmetic disabilities. *Developmental Neuropsychology*, 16(1), 117-127.
- Stinnett, T. A., Oehler-Stinnett, J. & Stout, L. J. (1989). Ability of social skills rating systems-teacher version to discriminate behavior disordered, emotionally disturbed and nonhandicapped students. *School Psychology Review*, 18(4), 526-535.
- Sucuoğlu, B. ve Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (1), 41-57.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
- Şahin, R. (2006). *The effect of parent education on third grade children's social skills*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tan, T. X. (2009). School-age adopted Chinese girls' behavioral adjustment, academic performance, and social skills: Longitudinal results. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(2), 244-251.
- Tavşancıl, E. ve Keser, H. (2002). İnternet Kullanımına Yönelik Likert Tipi Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 79-100.
- Tse, E., Hamiwka, L., Sherman, E.M.S. & Wirrell, E. (2007). Social skills problems in children with epilepsy: Prevalence, nature and predictors. *Epilepsy & Behavior*, 11(4), 499-505.
- Van der Oord, S., Van der Meulen, E, Prins, P. J. M., Oosterlaan, J., Buitelaar, J. K. & Emmelkamp, P. M. G. (2005). A psychometric evaluation of the socail skills rating system in children with attention deficit hyperactivity disorder. *Behaviour Research and Therapy*. 43 (6), 733-746.
- Walker, H. M., Colvin, G. & Ramsey, E. (1995). *Antisocial behavior in school: Strategies and best practices*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Warger, C. L. & Rutherford, R. (1996). "Social skills instruction: A collaborative approach". Washington: Foundation for Exceptional Innovations.
- Whiteside, S. P., McCarthy, D. M. & Miller, J. D. (2007). An examination of the factor structure of the Social Skills Rating System Parent Elementary Form. *Assessment*, 14(3), 246-254.
- Zirpoli, T. J. & Melloy, J. K.(1997). *Behavior management: Application for teachers and parents*. (2nd ed.). New Jersey: Prentice Hall